

Razgovor s Vladimirom Šumanovićem

 obnova.com.hr/razgovori/194-razgovor-s-vladimirom-sumanovicem

Razgovarao: Marko Paradžik

Vladimir Šumanović rođen je 10. ožujka 1988. godine u Zagrebu. U Zagrebu pohađa Osnovnu školu Ivana Gundulića te Klasičnu gimnaziju. Maturirao je u lipnju 2006. godine, a 2008. godine upisao je preddiplomski sveučilišni studij Povijesti na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. U rujnu 2012. godine stekao je diplomu sveučilišnoga prvostupnika povijesti te upisao diplomski sveučilišni studij povijesti na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Obranom diplomskoga rada u lipnju 2014. godine postao je magistar povijesti. Iste godine u studenom upisuje poslijediplomski doktorski studij povijesti na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Od travnja 2017. godine zaposlen je kao asistent na Odsjeku za povijest na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, u sklopu kojega predaje obvezne i izborne kolegije na temu suvremene hrvatske i svjetske povijesti.

Dosad je objavio četiri izvorna znanstvena članka: 1.) „Kronologija događaja na području kotara Gacko od četničkog zauzimanja Foče u prosincu 1941. do Operacije Foča krajem travnja 1942.“, *Polemos*, god. XVIII., br. 35., 2015. 2.) „Pitanje autentičnosti izvješća 8. dalmatinskog korpusa Generalštabu Jugoslavenske armije od 25. veljače 1945. o Mostarskoj operaciji“, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 50., br. 1., 2018. 3.) „Pitanje autentičnosti izvješća 26. dalmatinske divizije 8. dalmatinskom korpusu od 16. veljače 1945. o zauzimanju Širokoga Brijega“, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 48., br. 2., 2016. 4.) „Pitanje autentičnosti pisma Josipa Broza Tita i Aleksandra Rankovića Marka Pokrajinskog komitetu Komunističke partije Jugoslavije za Srbiju od 14. prosinca 1941. godine“, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 47., br. 1., 2015.

Doktorirao je povijest 2019. godine na temi „Ključni vojno-politički događaji u istočnoj Bosni 1942.“

Pripadnici ekstremne ljevice danas često u medijima ističu da je komunizam bio dobra ideja s lošim ostvarenjem u praksi. Je li to točno i možete li nam reći što Vi mislite o tome?

Kao što ste ispravno konstatirali, to je doista tvrdnja ekstremne ljevice. Vezano uz to, iznimno je važno pravilno detektirati određene interesne skupine u društvu i točno odrediti koje su im političko-vrijednosne orijentacije i ciljevi. Glede Vašega pitanja, tumačenje fenomena komunizma koji „pada“ na testu praktične provedbe inače neupitno dobre ideje posve je neosnovano. Kako je, naime, načelno moguće opravdati da jedna, s motrišta općega dobra odlično smišljena ideja, može biti do te mjere kontaminirana pogrješnom interpretacijom i praktičnom realizacijom da baš svaki put beziznimno ispadne posve suprotna od onoga što su zamislili njezini kreatori? Ako se tu „logiku“ dovede do svoje krajnosti, proizlazi da su provoditelji komunizma u praksi bili ljudi slabih intelektualnih kapaciteta i nedostatka drugih potrebnih osobnih vrlina nužnih za

provedbu ideje za koju su se zalagali, što je rezultiralo propašću cijele zamisli. Takvo je tumačenje logički teško održivo. Riječ je o ljudima nimalo slabih i upitnih realizatorskih sposobnosti koji su tijekom prošloga stoljeća vrlo učinkovito nadzirali veliki dio svijeta, uključujući i prostorno najveću državu na svijetu, Rusiju. Zbog toga bih pitanje ideje i prakse u komunizmu postavio obrnuto. S obzirom na to da zagovornici komunizma svoju ideologiju definiraju „ideologijom prakse“, to je i samo populariziranje ideje komunizma kao „dobre ideje“ dio promidžbe koja je trebala dati legitimitet postupcima komunističkih režima. To treba naglasiti, jer je komunističkim režimima jedan od najjačih aduta uvijek bila i ostala promidžba („agitacija i propaganda“). A tvrdnja da je komunistička ideja u svojoj osnovi dobra jest samo i upravo to – promidžba, čisti „agitprop“.

Dr. Ivo Korsky u knjizi „Iz ideala u stvarnost“ oštro kritizira izvorišne osnove našega Ustava RH zbog navođenja ZAVNOH-a kao temelja naše državnosti jer se tako postavlja temelj antifašističkoj ideologiji. Je li ZAVNOH temelj naše državnosti i ima li on mjesto u Ustavu RH?

Kada bi ZAVNOH bio temelj državnosti suvremene Hrvatske, to bi značilo da se suvremena Hrvatska temelji na ciljevima partizanskoga pokreta čiji je ZAVNOH bio dio, a to znači i na cilju obnove jugoslavenske države, a ne uspostavi neovisne Hrvatske u današnjim granicama. Hrvatska je u današnjim granicama potvrđena od strane međunarodne zajednice na osnovi stajališta tzv. Badinterove komisije koja je na osnovi uvida u stanje u kojemu se nalazila tadašnja jugoslavenska država zaključila da Jugoslavije više nema i da je nužno prihvatiti tadašnje stanje na terenu, odnosno republičke granice kao granice novih država kao sukcesora bivše SFRJ. Dio povjesničara tu okolnost predstavlja kao dokaz da je ZAVNOH temelj suvremene Hrvatske. No manjkavost takvoga tumačenja izvire iz činjenice da se u Zaključcima međunarodne zajednice ključnim za uspostavu Republike Hrvatske u njezinoj međunarodnopravnoj dimenziji uopće ne spominje ZAVNOH kao relevantan čimbenik o tom pitanju. Tumačenje prema kojem je ZAVNOH-om stvorena Hrvatska čije je proglašenje neovisnom državom u biti samo „odgođeno“ za 45 godina krajnje je nategnuto i teško prihvatljivo jer je ona Hrvatska definirana ZAVNOH-om bila bitno različita od Hrvatske koja je proglasila neovisnost. Ključna razlika između njih jest u tome što je ZAVNOH Hrvatsku definirao kao republiku hrvatskoga naroda, Srba u Hrvatskoj i ostalih, odnosno nacionalnih manjina, dok je Hrvatska koja je proglasila neovisnost na osnovu Ustava donesenoga 22. prosinca 1990. godine Srbe u Hrvatskoj odredila kao nacionalnu manjinu, ravnopravnu ostalim nacionalnim manjinama, oduzimajući im time status konstitutivnoga naroda s ekskluzivnim pravima koja iz toga statusa izvire. To je važna činjenica koja se pri suvremenim tumačenjima povezanosti ZAVNOH-a i hrvatske državnosti često zanemaruje. Naime, dosljedno tumačenje izvornoga ZAVNOH-ova teksta sa Srbima kao konstitutivnim narodom u Hrvatskoj moglo bi argumentirati tezu o srpskoj oružanoj pobuni kao legitimnom činu. Svjesno i te mogućnosti, vodstvo Republike Hrvatske promijenilo je Ustav i glede toga, tada ključnoga, pitanja hrvatske državnosti. Dakle, već zbog toga ZAVNOH ne može biti temelj suvremene Hrvatske. Dodatni razlog zbog kojega ZAVNOH ne bi trebao biti predstavljen kao poželjni dio identiteta suvremene Hrvatske jest činjenica da je ZAVNOH kao političko tijelo legaliziralo etničko čišćenje jugoslavenskih, a samim time i hrvatskih građana njemačkoga etničkoga podrijetla,

odnosno *Volksdeutschera*, koji su načelom kolektivne krivnje internirani u logore i protjerani u Njemačku. Ne razumijem kako se suvremena Hrvatska kao demokratsko i pluralno društvo može temeljiti na načelu etničkoga čišćenja i isticati ga kao nešto pozitivno, pogotovo kao članica Europske unije. Što se tiče tvrdnji da je ZAVNOH poboljšao položaj hrvatskih zemalja u socijalističkoj, odnosno „drugoj“ Jugoslaviji, i ta je tvrdnja teško održiva ako ju se tumači u kontekstu onodobnih događaja. Naime, krajem rata Srbija nije imala „svoje“ zemaljsko antifašističko vijeće narodnoga oslobođenja, odnosno svoj „ZAVNO“ te je partizanski pokret u njoj bio zanemariv, a unatoč tome dobila je status republike. Nasuprot tome, još u studenom 1943. konstituiran je ZAVNO Sandžaka, kao najviše tijelo partizanskoga pokreta toga područja. No ni ta činjenica nije dovela do toga da je Sandžak dobio položaj republike, pa čak ni autonomne oblasti unutar neke susjedne republike, nego je prostorno razdijeljen između Crne Gore i Srbije, kao dvije priznate republike socijalističke Jugoslavije. Na osnovi toga, očito je kako postojanje tijela poput ZAVNOH-a nije bilo jamstvo da će komunističke vlasti u Jugoslaviji neko područje proglasiti republikom, nego su primarni bili politički kriteriji.

U Vašem znanstvenom radu i javnom nastupu razbijate krivotvorenu povijest marksističke i jugoslavenske historiografije koristeći često njihove izvore. Jedan od tih ključnih povijesnih trenutaka komunističke i partizanske historiografije jest 22. lipnja koji se još uvijek danas slavi kao Dan antifašističke borbe, s obzirom na to da se tada uzima da je u šumi Brezovica kod Siska osnovan Prvi sisački partizanski odred. Što nam možete reći o vjerodostojnosti i autentičnosti današnjega tumačenja toga događaja?

Prema osnovnim kriterijima povijesne znanosti, za isticanje važnosti nekog događaja iz prošlosti najvažnije je imati pisane izvore iz razdoblja prošlosti o kojemu je riječ. Taj kriterij vrijedi za sva povijesna razdoblja i za sve događaje koji se naknadno ističu kao povijesno relevantni. Memoarski zapisi, odnosno sjećanja, mogu biti zanimljiva bilješka, no nisu i ne mogu biti zamjena za autentični povijesni izvor. U skladu s tim, smatram kako iznimka od toga pristupa ne može biti ni događaj kojega se svake godine obilježava 22. lipnja u šumi Brezovica kod Siska. Osnovno pitanje za povjesničare trebalo bi biti što se toga datuma 1941. godine u toj šumi uopće dogodilo. Kad bi se taj kriterij prihvatio kao način pristupa povijesnoj istini, onda nikakve „kontroverze“ vezane uz taj datum ne bi ni bilo. Međutim, budući da se radi o jednoj vrsti političkoga dekreta, za vjerodostojnost službenih tvrdnji prema kojima je toga datuma u toj šumi osnovan Prvi partizanski odred, nisu potrebni autentični i provjerljivi povijesni izvori, nego se čitava konstrukcija o važnosti toga datuma temelji na naknadnim interpretacijama koje nemaju uporište u povijesnim izvorima. Uostalom, najočitiiji pokazatelj da se toga datuma nije dogodilo ništa relevantno jest činjenica da se svake godine „partizanski ustanak“ obilježava nešto više od mjesec dana kasnije, u ličkom selu Srb 27. srpnja. Mislim da je to jasan dokaz kako ni kod zagovornika partizanske baštine u hrvatskom društvu 22. lipnja nije zaživio kao relevantan. U smislu povijesnoga tumačenja onodobnih izvora i odgovora na pitanje što se u sisačkim šumama krajem lipnja 1941. godine uopće dogodilo, naveo bih dvije činjenice. Prvo, čak i ako se kriteriji povijesne znanosti u ovom slučaju ostave po strani i pođe se od pretpostavke da se skupina ljudi doista proglasila „odredom“, odnosno oružanom skupinom, nameće se pitanje kako se manifestirao njihov ratni put u idućim danima.

Odnosno, slikovito rečeno, ako je 22. lipnja neupitan, upitan je 23. lipnja, jer je ta postrojba morala oružano djelovati. No o ratnome putu te postrojbe ne postoje historiografski radovi, dok onodobnih povijesnih izvora koji bi ukazivali na bojno djelovanje te postrojbe nema. Iz dostupnih izvora vidljivo je kako je u danima nakon 22. lipnja 1941. godine kao posljedica njemačkoga napada na Sovjetski Savez došlo do formiranja prvih naoružanih skupina koje su, uvjetno rečeno, imale pro-sovjetske, a time i djelomično pro-komunističke tendencije. Međutim, te skupine nisu ustrojene u okolici Siska, nego u sjevernoj Hercegovini, odnosno u okolici Gacka i Nevesinja. Druga činjenica koju je važno uzeti u obzir pri točnom imenovanju prvih oružanih skupina formiranih u ljeto 1941. godine jest podatak da je naziv „partizan“ kao ime za postrojbe koje je vodila Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) prihvaćen tek 25. i 26. rujna 1941. godine na skupu komunističkih prvaka, održanom u selu Stolice kod Krupnja u zapadnoj Srbiji. Do tada je umjesto naziva „partizan“ prevladao naziv „gerilac“ kao skupno ime za većinu postrojbi koje su vodile lokalne organizacije KPJ. Uzevši to u obzir, ako je neka postrojba u sisačkim šumama krajem lipnja 1941. godine i formirana, mala je vjerojatnost da bi ona u svojem imenu imala naziv „partizan“. Skup svih navedenih podataka pokazuje da je riječ o jednom podatku krajnje upitne točnosti za koji politika, usprkos silnome trudu, nije uspjela naći gotovo nikakvu potvrdu u dostupnim izvorima. Mislim da ta okolnost sama za sebe dovoljno govori o onome što se u sisačkim šumama krajem lipnja 1941. godine doista dogodilo.

Gostovali ste 3. svibnja 2019. godine u emisiji „Bujica“ na temu ubojstva franjevaca u Širokom Brijegu, te ste postavili tezu da je to bio Bleiburg prije Bleiburga, a u povodu teze bivšega predsjednika Ive Josipović o franjevcima kao „legitimnom vojnom cilju“ koju je preuzeo od Tita.¹¹ Je li pozadina izjave u današnjem kontekstu gospodina Josipovića zapravo zaštita zločina koje su počinili hrvatski partizani i koji je razlog tome da istaknuti pripadnici akademske zajednice poput profesora Anića u svojem znanstvenom radu plasiraju teze iz službene povijesti druge Jugoslavije?

U odgovoru na ovo pitanje počeo bih od kraja. Po mojem sudu, pogrešno je hrvatsku akademsku zajednicu promatrati odvojeno od jugoslavenske historiografije, a jugoslavensku historiografiju, odnosno njezine istaknute pripadnike poput Nikole Anića, od totalitarnih značajki „druge Jugoslavije“, budući da su to u svojoj osnovi međusobno povezani fenomeni. Naime, Nikola Anić kojega Vi spominjete, a na kojega se u svojim osvrtima na temu stradanja širokobrijeških franjevaca pozivao i bivši predsjednik Republike Hrvatske Ivo Josipović, nedvojbeno ujedinjuje sve tri gore spomenute dimenzije. On je kao istaknuti pripadnik partizanskoga pokreta bio sudionik bitke za Široki Brijeg, tijekom koje se dogodio spomenuti ratni zločin kojega bivši predsjednik pokušava opravdati vrlo „tankim“ argumentima. Također, Anić je bio jedan od vodećih jugoslavenskih povjesničara, što samo po sebi govori o jugoslavenskoj historiografiji. Pri razmatranju načina na koji je funkcionirala historiografija socijalističke Jugoslavije, nužno je razumjeti da su predmet zanimanja njezinih najistaknutijih pojedinaca bili upravo događaji iz bliske prošlosti čiji su upravo oni bili glavni akteri. Usporedbe radi, to bi bilo otprilike kao da studenti sami sebe ocjenjuju ili da timovi političara koji su se kandidirali za istaknute državne pozicije sami, bez kontrole ostalih državnih tijela,

prebrojavaju glasove. Problem današnjega društva u suvremenoj Hrvatskoj, a time i današnje historiografije, jest upravo činjenica da je navedena karakteristika bivše države ujedno i značajka današnje. Ključni razlog toga leži u tome što nije došlo do „diskontinuiteta elita“, nego je intelektualna elita bivše države postala intelektualna elita današnje Hrvatske, ali i ostalih država nastalih raspadom Jugoslavije. Zato se Nikolu Anića i njegov historiografski opus u samostalnoj Hrvatskoj treba promatrati kao dio procesa konsolidacije bivših komunističkih elita u suvremenom demokratskom društvu koji je prisutan u svim državama bivše Jugoslavije.

Predsjednik Republike Hrvatske Zoran Milanović je kao predsjednik Socijaldemokratske partije s tzv. Lex Perkovićem nastojao spriječiti izručenje Perkovića i Mustača Njemačkoj, čime se očitovala moć bivših struktura UDBA-e. Imaju li danas bivši pripadnici komunističke partije još uvijek jaki utjecaj na hrvatsku politiku i stvarnost?

Na Vaše pitanje najjednostavnije bih mogao kratko i jasno odgovoriti – da, imaju. Naime, sam slučaj Lex Perković, koji se danas pokušava potisnuti iz kolektivnoga sjećanja hrvatskoga društva, bio je po mojem sudu početak suočavanja s fenomenom komunističkoga sustava vlasti u Hrvatskoj, jer je pokazao da su strukture bivše države i dalje vrlo utjecajne u društvu. Jasan dokaz utjecaja tih struktura jest zaključak njemačkoga suda kako slično suđenje bivšim visokopozicioniranim pripadnicima sigurnosnoga sustava komunističkoga režima bivše države u Hrvatskoj ne bi bilo moguće. Taj zaključak ima posebnu težinu ako se uzme u obzir činjenica da je Republika Hrvatska tada ušla u Europsku uniju i da je prihvatila njezine političke, pravne i opće-društvene standarde koji su ju obvezivali na suočavanje s njezinom totalitarnom prošlošću. Međutim, čak ni želja za napredovanjem u hijerarhiji međunarodnih institucija Europske unije, koja je bitna karakteristika svih istaknutih političara država-članica Europske unije, nisu se pokazali dovoljnim motivom da tadašnje vodstvo Republike Hrvatske sukladno važećim EU pravilima bez odugovlačenja i zaprjeka udovolji zahtjevu za izručenje. Taj je događaj jasno pokazao da je utjecaj komunističkih struktura u Hrvatskoj do te mjere jak da su vodstvo Republike Hrvatske uspjele prisiliti na ulazak u unaprijed izgubljenu bitku s Europskom unijom u svrhu pokušaja spašavanja „vlastitih vojnika“. Pri tome su Mustač i Perković kao pojedinci nevažni, jer bi na isti ili sličan način te strukture postupile da se radilo o bilo kojem drugom pripadniku sigurnosnoga sustava bivše države.

Smatrate li da bi se današnji simboli i parole „druge Jugoslavije“ trebali zakonom zabraniti i sankcionirati?

Osobno sam protivnik bilo kakvih zabrana u društvu, pa tako i zabrana parola „druge Jugoslavije“. Smatram da današnji demokratski poredak simboli kao takvi ne mogu i ne će ugroziti. Međutim, glede ovoga pitanja hrvatsko bi društvo trebalo postupati dosljedno. Naime, ako se prihvati stajalište da treba osuditi sve totalitarne sustave, a svi komunistički režimi – uključujući i onaj u Jugoslaviji – to su nesumnjivo bili, onda se trebaju u tome svojstvu osuditi i ekskomunicirati iz javnoga života i parole i simbolika „druge Jugoslavije“. Drugim riječima, smatram da ovom pitanju treba pristupiti dosljedno.

Koliko je zapravo partizanska pobjeda u Drugom svjetskom ratu produkt nadiranja sovjetske vojske?

Iz dostupnih povijesnih izvora očito je da je partizanski pokret u bivšoj Jugoslaviji pod vodstvom KPJ bio vrlo snažan i dobro organiziran te da je u razdoblju do dolaska sovjetskih snaga nadzirao prostrana područja. Međutim, tek sa sovjetskim zauzimanjem Srbije, te s prelaskom Bugarske na sovjetsku stranu, sustav vlasti uspostavljen od strane KPJ počinje živjeti u mirnodopskim uvjetima i počinje dobivati mogućnost slobodnoga razvitka. Uzevši to u obzir, može se zaključiti da partizani neovisno o tome što su predstavljali snažan pokret ne bi mogli preuzeti vlast da im sovjetske snage nisu u tome neposredno pomogle, doduše zbog svojih interesa. Pravilno razumijevanje procesa uspostave režima KPJ moguće je shvatiti ako se trezveno sagledaju onodobni izvori i odnos snaga između sovjetske vojske, partizana i njemačkoga okupacijskoga sustava, a ne naknadnih tumačenja koja su uglavnom bila uvjetovana hladnoratovskom propagandom ili dnevno-političkim potrebama vlasti „druge Jugoslavije“.

Ima li smisla i mogućnosti danas u hrvatskom društvu provesti lustraciju?

Ne samo da ima smisla nego je to i naša obveza prema prošlim generacijama, a još više budućim. Ako se s obzirom na protek vremena od uspostave demokratskoga poretka u Hrvatskoj i može razumno ocijeniti da uklanjanje zatečenih kadrova iz komunističkoga sustava (kao standardna mjera lustracije tranzicijskih postkomunističkih sustava) nije doslovno provedivo i da je cijela stvar u pogledu personalnog „čišćenja“ zakašnjela, nije kasno za raščišćavanje s „vrijednostima“ i simbolima komunističkoga sustava, jednostavno sa suočavanjem s prošlošću totalitarnoga sustava i njegovim zločinima. Ta je prošlost danas često zamaskirana više-manje spretnim i medijski osmišljenim reinterpretacijama koje valja jasno odmaskirati jer je riječ o pojavama koje koče razvoj demokratskoga društva u Hrvatskoj. Podsjećam na riječi Stephena Holmesa: „Komunizam je sustavno uništavao povijesno sjećanje. Da bi postkomunističko društvo ozdravilo, treba se prvo prisjetiti što se bilo dogodilo“, kao i na misli Rogera Errere: „Većina modernih diktatura nije se ograničila samo na vladanje putem terora, straha i laži. Mnoge od njih dale su si truda i uklonile, odnosno falsificirale stranice i stranice državne povijesti, a u nacionalnoj svijesti sustavno su nastojale uništiti povijesno sjećanje te krivotvoriti prošlost. Stoga je važno da se ponovno uspostavi povijesno sjećanje naroda. Njegova rehabilitacija jedini je mogući protuudarac onima koji su pokušali iskriviti svijest društva.“ Ukratko, novi demokratski poredak mora objaviti i realizirati diskontinuitet prema totalitarnim obilježjima (svim) staroga režima. To je nužno za demokratsku stabilnost Hrvatske.

[1] <https://www.youtube.com/watch?v=nfQfT-AJuKk&feature=youtu.be&fbclid=IwARoD2pVwQeHm93WvU9dPq1PwaSVreHj34TIPvGkrObft3NBrmAHNrXjRMI4>, pristupljeno 10. 2. 2020. godine.